

19. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1024. – Спр. 1939. – 22 арк.
20. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1043. – Спр. 18. – 29 арк.
21. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1076. – Спр. 123. – 42 арк.
22. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малья России, из части коей оно наместничество составлено, сочиненное действительным статским советником и кавалером Афанасием Шафонским, с четырьмя географическими картами. В Чернигове, 1786 года / А. Шафонский. – К. : В университетской типографии, 1851. – XXII+697 с.
23. Яременко М. Києво-Могилянська Академія в 1817 році: кінець історії? (Про реформу Київських Атен, їх рецепцію та визначальні дати) / Максим Яременко // Труды Київської Духовної Академії. – 2009. – № 11: Ювілейний збірник. – С. 106–121.
24. Яременко М. Характерні риси латинського шкільництва Гетьманщини (на прикладі Переяславського колегіуму) / Максим Яременко // Київська старовина. – 2011. – № 2. – С. 13–33.

M. Yaremenko

IS THE KYIV ACADEMY FOR CLERGYMEN ONLY? (ON THE MOHYLIAN STUDENT'S CONTINGENT IN THE 18TH CENTURY)

The scholars in their explorations of Kyiv-Mohyla Academy presume from the 19th century until present day that the number of students from cleric families grew up rapidly in the second part of the 18th century and the number of lay ones reduced. This conclusion, however, needs to be specified. It is correct to conclude about the reduction of laity in percentage only in the situation when the number of students from all social groups increased, but the number (not percentage) of lay "academicians" didn't change considerably.

Keywords: Kyiv-Mohyla Academy, students, social groups, Kyiv, education.

Матеріал надійшов 28.02.2013.

УДК 947,7:940.3/4: 070.13/.14 "1907/1916"

Басенко І. В.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЩОДЕННОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ПРЕСИ КИЄВА ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЦЕНЗУРНИХ ЗВІТІВ (1907–1916 РР.)

У статті простежено розвиток щоденної суспільно-політичної преси Києва у міжреволюційний період Російської імперії. Автор здійснив комплексне джерелознавче дослідження преси різних напрямів, зокрема мови друку.

Ключові слова: преса Києва, цензура, Російська імперія, між двох революцій, Перша світова війна.

На початку ХХ ст. Російська імперія пережила революцію у періодиці: інтелігентний товстий журнал минулого поступився першістю масовій газеті, орієнтованій на широкі верстви населення [5, с. 60–61]. Газети стали інформаційною силою, що формувала і відображала громадську думку, впливала на настрої суспільства [5, с. 81].

Як віддзеркалення суспільно-політичних процесів часу, преса становить значний науковий інтерес. У сучасній вітчизняній історіографії джерелознавчі дослідження доволі фрагментарні: акцент, як правило, роблять на україномовній пресі [8], хоча наявні розвідки окремо про російські [9], польські [1], єврейські [3] органи друку.

Російська історіографія розробляє тему переважно в масштабі держави, без специфіки регіону [2; 5]. Завдання цієї статті – проаналізувати комплекс щоденних суспільно-політичних газет Києва: встановити походження видань, їхню мову, тип, напрям та потугу. Це дасть змогу відтворити цілісну картину розподілу сил і функціонування преси Києва, найбільшого видавничого центру Південно-Західного краю [6, с. 181]. Джерельною базою дослідження є звіти Київського тимчасового комітету у справах друку – офіційної інституції, що протягом 1906–1917 рр. здійснювала нагляд за пресою міста [11]. Звіти цензурних установ залишаються маловивченим, проте перспективним джерелом у пресознавчих студіях [10, с. 111]. Це матеріали, що містять підсумок щорічної діяльності видань, хроніку судових переслідувань, детальну характеристику основних органів періодики. Звіти, як і решта документів комітету, зберігаються у Центральному державному історичному архіві України (м. Київ), у 295 фонді.

Основну роль у громадському житті відіграла суспільно-політична преса, частка якої становила більше ніж половину всіх газет [5, с. 41]. Упродовж досліджуваного періоду у Києві виходило від 9-ти (1908 р.) до 20-ти (1914 р.) щоденних видань такого типу. В найкращий час їх сумарний наклад становив 264 тис. пр. [12, арк. 11 зв. –16], або майже 69% від абсолютного тиражу періодики (383 тис. пр. [12, арк. 52–53]). Таким чином, у місті з населенням у майже 600 тис. осіб [13, арк. 153 зв.] рівень насичення газетною продукцією був достатньо великим. Демократична ціна сприяла поширенню газет, адже придбати найдешевшу потенційно міг кожен [6, с. 182].

Як і загалом по імперії [5, с. 42], київській періодиці була властива нестабільність: значна частина новостворених видань існувала менше ніж рік; у воєнні роки цей показник досяг 100%. У цій статті детально розглядатимемо лише газети, які видавали понад 2 роки.

Газети Києва виходили шістьма мовами: постійно – російською та польською, в різний час – українською, чеською, мовами ідиш та іврит. Російська періодика домінувала з часткою не менш як 70% ринку. За винятком трьох правих газет, вона поділяла «лівий», «опозиційний» погляд. Під «опозиційністю» царська цензура розуміла будь-який прояв нелояльності преси до тріади імперських цінностей. Утім, у влади були серйозні підстави вважати ліву пресу неросійською за духом: єврейська інтелігенція цілковито володіла або впливала на значний масив суспільно-

політичних газет і журналів [14, арк. 299]. Окрім закидів щодо пропаганди ідей робітничого руху та рівності прав євреїв, на адресу таких газет лунали звинувачення у підтримці прагнень українців та поляків, маніпулюванні свідомістю російського суспільства та просуванні деструктивних «псевдоліберальних ідей». Схематично цю групу газет можна уявити як піраміду, вершиною якої є «Киевская мысль» – якісна газета-флагман, ярусом нижче – численні масові видання, в основі – найдоступніші «газети-копійки».

Передісторія «Киевской мысли» сягає 1899 року, коли власник київської типографії, відставний полковник польського походження Рудольф Карлович Лубковський розпочав друк театральнo-довідкової «Киевской газеты». На момент примусового закриття 1905 року це вже була «велика» газета «радикального» характеру [15, арк. 112–112 зв.]. Виживаючи у ситуації воєнного стану, вона перманентно змінювала назву, стаючи «Киевским вестником», «Киевской зарей», «Киевской речью», «Киевской молвой», нарешті офіційно назвавшись «Киевской мыслью» 24 січня 1907 року.

Від заснування і до початку війни характеристика «Киевской мысли» залишається незмінною: індивідуальний погляд, безпартійність, прихильність до соціал-демократичних ідей [15, арк. 112 зв. –113; 14, арк. 301 зв.]. За винятком посади головного редактора, колектив газети був сталим і загалом типовим для редакції «прогресивного» органу. Серед головних співробітників за 1907 рік знаходимо 6 євреїв включно з тінювим [15, арк. 113] редактором І. Р. Кучелем¹, стільки ж росіян, 1 підданого Австро-Угорщини та 1 – Російської імперії з німецьким прізвиськом. За соціальною стратифікацією: 6 професійних журналістів, з яких 4 «кочівні провінційні», 2 лікарі, 3 працівники, пов'язані з вищою освітою (колишній викладач, випускник та студент), і 1 відставний військовий. Відповідає духові доби і той факт, що майже третина складу редакції мала досвід місячного тюремного ув'язнення або адміністративних стягнень, пов'язаних із професійною діяльністю [15, арк. 113–113 зв.].

«Киевская мысль» мала попит: наклад 1907 року сягав рекордної на ті часи цифри у 28000 пр. [15, арк. 115], а 1913 року – вже 47000 пр. [14, арк. 256 зв.]. Із незмінною ціною річної передплати у 11 руб. валовий дохід лише від факту продажу газет становив 308 тис. і півмільйона рублів відповідно. Під час війни газета розвива-

¹ Офіційний редактор, дворянин Гарньє, був підставною особою [15, арк. 113].

лася відповідно до загальної тенденції: поперше, суттєво зменшилася гострота опозиційної діяльності. Нездатна до якісної критики влади через воєнну репресивну машину, так само як і через патріотичний підйом публіки, газета перетворилася на переважно інформаційну, неаналітичну [12, арк. 57 зв.]. По-друге, девальвація спонукала підвищити ціну щорічної передплати до 15 руб. Найважливіша ж воєнна особливість – стрибкоподібне збільшення накладу до 80000 та 73000 пр. у 1914–1915 рр. [12, арк. 11 зв., 74 зв.]. Причину цього слід шукати як у примусовому закритті владою частини конкурентних видань, так і в стрімкому зростанні потреби суспільства повсякчас дізнаватися найостанніші події на фронті й у світі.

Читацька аудиторія газети була широкою: чиновництво, духівництво, люди військового стану і навіть «народні маси» [14, арк. 302 зв.]. «Киевская мысль» практикувала систему 15–25% знижок на передплату для сільських учителів і священників, земських фельдшерів, студентів і курсисток вищих навчальних закладів Києва, за умови звернення до головної контори [16, арк. 122]. Навіть більше, її агенти безоплатно розповсюджували використані номери для народних учителів і сільської влади [14, арк. 302 зв.]. Пояснюючи успіх видання, цензори применшували очевидний [14, арк. 304] фактор популярності «опозиційного напрямку» серед публіки², натомість акцентували «розумне ведення справи», наявність безкоштовних ілюстрованих додатків, цінову доступність, прекрасну мережу розповсюдження, врешті-решт – відсутність гідного конкурента [14, арк. 303].

Оскільки «Киевская мысль» взорувала на солідні петроградські «єврейські» газети «Речь» і «День» [12, арк. 57], плеяда київських опозиційних органів преси наслідувала її напрям і бачення. Розглянемо деякі з найбільших газет.

«Киевские вести» (1907–1911 рр.) мали наклад у 10000–70000 пр. і передплату ціною 9 руб. Засновані 1902 року колишнім співробітником «Киевлянина» І. В. Александровським під назвою «Киевских Откликов». Пройшовши фази політичної радикалізації і примусового закриття, видання відроджується 1907 р. Фактичними власниками газети ще з 1904 р. стали її ключові співробітники. Серед них: чиновник губернського управління, колишній професор і член 1-ї Державної Думи, декілька радикальних журналістів, юристи;

за національністю більше ніж третина співробітників – євреї [15, арк. 113 зв. –115].

«Киевская почта» (1909–1912 рр.) та «Киевская жизнь» (1912–1915 рр.) виходили накладом до 10000 пр. за ціною у 5–8 руб. Ці газети позбавлені індивідуальності [14, арк. 62; 12, арк. 61]. Від решти дрібних російських газет їх відрізняє лише відносно тривале існування. Їх шаблонно маркували як «підголоски» потужних видань, «дешеві бульварні листки» розважального, сенсаційного і вульгарного характеру, які видають євреї, без власної політичної позиції і серйозного смислового навантаження [14, арк. 306; 12, арк. 120].

«Последние новости». Газету заснував 1906 року репортер «Киевлянина», православний єврей Григорій Наумович Брейтман [15, арк. 115]. Видання довгий час залишалось бульварним листком. 1908 року співвласником став польський дворянин Людвіг Володимирович Хмільовський [15, арк. 143 зв.]. Поступово завойовуючи простір незмінною ціною у 5 руб., наклад газети 1913 року зріс із 5000 до 15000. Нововведенням 1914 року став випуск ранішнього (25000 пр.) і вечірнього (30000 пр.) номера газети (9 руб.), що давало змогу оперативно дізнаватися місцеві новини [12, арк. 60 зв.]. Поліпшивши якість матеріалу, з 1915 року газета перетворюється на масову [11, арк. 119 зв.].

«Вечерняя газета» з'являється у другій третині 1913 р. як конкурент «Последних новостей» [14, арк. 304 зв.], намагається поєднувати серйозну і розважальну інформацію. Її родзинка – вчасна передача столичних телеграфних новин [12, арк. 60 зв.]. 1915 року вона також трансформується у солідніше видання, підвищуючи ціну з 4 до 9 руб. Досягши позначки 13000 пр. 1914 року, далі наклад стабілізується на 9000 пр. [12, арк. 13 зв., 76 зв., 128 зв.]. Видавець-редактор – православний селянин Феодосій Іванович Філіппов [17, арк. 4].

Як тип «газети-копійки» заповнили київський ринок 1910 року. За декілька років однієї з них, «Южной копейке», вдалося витіснити решту і стати єдиною масовою газетою цього типу [14, арк. 183 зв.] і найбільшою довоєнною газетою Києва з накладом у 55000 пр. [14, арк. 298 зв.]. Статус «копійки» із передплатою у 3 руб. 50 коп. газета зберігала до 1914 р. включно, потім поступово здорожчавши до «трикопійкової» 1916 року (7 руб. 50 коп.). Заснована євреєм Наумом-Григорієм Лазаревим Доскачем, за напрямом «Южная копейка» була підголоском «Киевской мысли», але за впливом перевершувала решту «лівих» ви-

² У звітах згадується, що всі новостворені комерційні газети «приймають маску “опозиційного” органу» через популярність такого іміджу [14, арк. 304].

дань: газета «... проникала у ті класи населення, від яких найменше доводилось очікувати критичного ставлення до прочитаного» [14, арк. 304]. Цензорів лякала така доступність для «освіченого простолюдю», адже газета поширювала ті самі «антихристиянські, юдофільські, космополітичні, протидержавні...» [14, арк. 303 зв.] ідеї. Значною мірою приборкати опозиційність «копійки», як і інших «прогресивних» видань, вдалося з початком війни. Однак низка воєнних невдач і суспільний неспокій спонукали періодику до активізації критики влади з другої половини 1915 р. [12, арк. 113].

Форпостом російської правої преси була газета «Киевлянин» – «незалежний орган національно-монархічного напрямку» [15, арк. 140], що пізніше став ідейно спорідненим із програмою клубу російських націоналістів [14, арк. 300]. Оминувши історію газети, яку докладно вивчено в монографії Юлії Половинчак [9], звернімо увагу на специфіку відомостей цензурного комітету. Лояльний до влади, якісний часопис «Киевлянин» був антиподом лівої «Киевской мысли». Всупереч державній підтримці [9, с. 7], «Киевлянин» програвав і втрачав читача: якщо 1907 р. його наклад становив близько 15000 пр., то 1913 р. опустився до 10000 пр. [14, арк. 256 зв.]. Навіть доведений до 16000 пр. [12, арк. 11 зв.] воєнний наклад «Киевлянина» все одно був у рази меншим за поступ опозиційного видання. Серед причин невдачі цензори називають високу ціну: річна передплата коштувала 12 руб., що на 1 руб. більше, ніж у конкурента (ціна зрівнялася 1915 р., а 1916 р. співвідношення, навпаки, становило 12:15 руб. [12, арк. 74 зв., 127 зв.]). Проте значно важливішим є те, що «Киевлянин» поступався у вичерпності і вчасності, різноманітності газетних повідомлень [14, арк. 301].

Співробітниками «Киевлянина» того ж 1907 року були «благонадійні» люди: троє професорів, двоє членів Державної Думи, місцевий землевласник, член суду, правий політик, двоє професійних журналістів і вчитель. Усі вони – політичні «русские», більшість – етнічні «малороси, корінне населення краю» [9, с. 11]. Незважаючи на відданість ідеям, реноме видання дещо похитнулось у 2-й пол. 1913 р., коли після смерті багаторічного головного редактора Дмитра Івановича Піхна його місце отримав син засновника видання, – Василь Віталійович Шульгін. Останній надав газеті «прогресивного» лиску, критикуючи владу під час розгляду справи Бейліса [13, арк. 300 зв.]. Ця мода перервалася вже наступного року, коли «Киевлянин», що був

на чолі правої періодици, перейнявся воєнно-патріотичним піднесенням [12, арк. 55 зв.]. 1915 року Шульгін знову повертається до синтезу «прогресивності» і «національно-російського напрямку» [12, арк. 114 зв.].

У передвоєнний 1914 рік відбулося зростання кількості більш консервативних і націоналістичних правих видань. Одне з них – «Киев» (1914–1916 рр.), засноване Київським товариством поширення російського друкованого слова. «Киев» утілював «непорушність принципів: Православ'я, Самодержавство, Руська народність», був рішучим противником «“україно-мазепинських” сепаратистів» і євреїв [12, арк. 58 зв.]. За типом він належав до «малої» газети, однак не був масовим: наклад становив близько 6000 пр. із платою у 6, а з 1915 р. – 9 руб. на рік [12, арк. 13 зв., 76 зв., 128 зв.]. На один, 1914 рік тижневик «Двуглавый Орёл» (1911–1916 рр.) також перетворився на щоденне видання. Друком займалось однойменне київське патріотичне товариство молоді. «Двуглавый Орёл» виступав на тій же платформі, що і «Киев», мав однакові наклад і ціну [12, арк. 12 зв.]. Проте газета відрізнялася брутальністю мови статей і неприхованою ксенофобією: вона заявляла про місію «боротьби з іногородцями, особливо з єврейством» [12, арк. 59].

«Dziennik Kijowski», заснований 1906 р. [15, арк. 25 зв. – 26] членом 1-ї Державної Думи Володимиром Мечиславовичем Грохольським, був основним польським виданням періоду. На 1907 рік у редакції були виключно поляки: двоє запрошених із Галичини журналістів, київський адвокат, декілька поміщиків і один депутат Державної Думи [15, арк. 117]. 1912 р. видавцем став дворянин Артур Еразмович Зеленський [14, арк. 207 зв. – 208]. За ідейним напрямом газета наближалася до засад польської народно-демократичної партії. «Dziennik Kijowski» був рупором польського населення краю, що «уважно стежив за політичним і культурним життям у всіх трьох державах, між якими поділена польська земля» [14, арк. 189]. У ставленні до єврейства, російської влади і громади газета займала переважно негативну позицію. Із оголошенням відозви до поляків 1914 р. стала лояльною до уряду, закликаючи до спільної боротьби з німецьким ворогом [12, арк. 66]. Внаслідок поразки і відступу російських військ з території Царства Польського читацька аудиторія видання збільшилася за рахунок біженців [12, арк. 123].

Польська преса Києва робила невдалі спроби посилити свою присутність, випустивши 1907 року «Glos Kijowski» [1, с. 80], 1912 – «Gazeta

Kresowa», а в 1914–1915 рр. – «Goniec Kijowski». Перші два виходили лише декілька місяців. «Незначний вечірній листок» «Goniec Kijowski» (1000–1600 пр., 7 руб. 20 коп.) проіснував трохи більше ніж рік. Він намагався опонувати «Dzienniku», закликаючи до співпраці з «українськими сепаратистами». За «безтактні політичні випадки» був оштрафований і згодом закритися через нерентабельність [12, арк. 66, 123 зв.].

Українська преса Києва була представлена друкованим органом «Рада» (1906–1914 рр.). Його історію, склад редакції і роль в утвердженні українського руху ґрунтовно вивчено у вітчизняній історіографії [4]. В контексті нашого дослідження важливою є кількісна характеристика газети: 1909 року наклад становив 2650 пр. і в подальші роки демонстрував слабкий приріст, фінально досягши 4000 пр. Видання вигідно вирізнялося ціною: газета, що за змістом наближалася до формату «якісної», коштувала лише 6 руб. Щоправда, українська спрямованість звужувала фокус видання, воно не було надто інформативним у світових справах. Комітет таврував «Раду» як «головний орган україно-поляків», що не цурається класової боротьби і соціал-демократії [14, арк. 65]. На думку цензорів, «Рада» виражала інтереси «не малоруської гілки російського народу, а тільки... “української” літературно-політичної партії», з її шкідливими ідеями сепаратизму [14, арк. 299]. Таким чином, початок світової війни став добрим приводом для закриття української періодики загалом і «Ради» зокрема [18, арк. 42].

Єдина чеська газета на теренах Російської імперії, «Čechoslovan», з 1911 року виходила в Києві тричі на тиждень накладом до 2500 пр. Це «коректне» до влади видання було покликане «задовольняти культурні потреби чеських колоністів Південно-Західної Русі» [12, арк. 54]. З початком війни воно зайняло «ширу, слов'янопатріотичну» позицію [12, арк. 66 зв.].

Про щоденні єврейські газети відомо небагато – як малопопулярні, їх практично не згадували у звітах [12, арк. 54 зв.]. 1907 р. на підставі воєнного стану було припинено видання «Das Volk» («Народ»). Наступна спроба друку на ідиш датується 1910 роком: це «Kiever Vort» («Київське слово») з накладом у 7000 пр., яке через короткий час було закрито з економічних причин. У 1913–1914 рр. редактор-видавець Ледер-Елії Беньямінович Фрідман видавав газету «древньоєврейською мовою» під назвою «Гацофе» («Спостерігач») обмеженим накладом у 100 пр. (7 руб.) для потреб місцевої громади [14, арк. 259 зв.]. Заборону на єврейську періодику військова влада наклала навесні 1915 р. [12, арк. 113 зв.].

Підсумовуючи, зазначимо, що преса Києва розвивалась у рідчій загальноімперських процесів, для яких характерними були швидкоплинність видань і жорсткість цензурного контролю. Всупереч перешкодам, газети поступово збільшували свій наклад у передвоєнний період. Найпоширенішою була російськомовна «прогресивна» преса, яка значно переважала порівняно з проурядовими правими виданнями. Польська і навіть чеська періодика справно виконували роль репрезентантів своїх етнічних груп. На відміну від них, українська та єврейська газети так і залишилися справою ентузіастів, не здобувши масового читача. Перша світова війна стала приводом для їх заборони і посилення тиску на опозиційну періодику загалом. Разом з тим саме обставини війни – небувалий запит населення на інформацію – вивели видання, що вціліли, на справді масовий рівень. Із розглянутих раніше видань бар'єр 1917 р. подолали тільки 5: «Киевлянин», «Киевская мысль», «Последние новости», «Южная копейка» та «Dziennik Kijowski». Крах Російської імперії відкрив для них нові можливості і нові випробування, однак це вже тема для окремого дослідження.

Список літератури

1. Баженов Л. В. З історії польської преси в Україні на початку ХХ ст. / Л. В. Баженов // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. – Історичні науки. – 2008. – № 1. – С. 79–85.
2. Жирков Г. В. История цензуры в России XIX–XX вв. / Г. В. Жирков. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 368 с.
3. Кирієнко О. Ю. Військова цензура і «єврейське питання» в Російській імперії (1914–1917) / О. Ю. Кирієнко // Література та культура Полісся: Збірник наукових праць / Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. – 2010. – Вип. 57 – С. 229–235.
4. Крупський І. Українська щоденна газета Наддніпрянщини «Рада» (1906–1914 рр.) / І. Крупський // Вісник Львівського університету. Серія журналістики. – 2004. – № 25. – С. 231–239.
5. Махонина С. Я. История русской журналистики начала XX века / С. Я. Махонина. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 368 с.
6. Молчанов В. Б. Життєвий рівень міського населення Правобережної України (1900–1914 рр.) / В. Б. Молчанов. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 318 с.
7. Мукомела О. Г. На зламі віків: Українська журналістика на початку ХХ ст.: Навчальний посібник / О. Г. Мукомела. – К.: Грамота, 2010. – 240 с.
8. Гутковський В. В. Українська журналістика Наддніпрянщини (II половина XIX ст. – 1920 р.): генезис, проблематика виступів, державотворча функція [Текст] / В. В. Гутковський [и др.]; заг. ред. І. В. Крупський; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л.: ЛА «Піраміда», 2001. – 196 с.

9. Половинчак Ю. М. Газета «Киевлянин» і українство: досвід національної самоідентифікації / Ю. М. Половинчак. – К. : НАН України, 2008. – 218 с.
10. Щербак М. Звіти цензурних установ Кисва як джерело з історії України XIX – поч. XX ст. / М. Щербак, В. Юрченко // Часопис української історії. – 2009. – Вип. 12. – С. 111–116.
11. Юрченко В. В. Діяльність Київського тимчасового комітету у справах преси (1906–1917 рр.) / В. В. Юрченко // Гілея : Збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К., 2008. – Вип. 16. – С. 92–96.
12. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі ЦДІАК). – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 579. – 148 арк.
13. ЦДІАК. – Ф. 579. – Оп. 1. – Спр. 222. – 167 арк.
14. ЦДІАК. – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 438. – 314 арк.
15. ЦДІАК. – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 139. – 176 арк.
16. ЦДІАК. – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 104. – 141 арк.
17. ЦДІАК. – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 463. – 24 арк.
18. ЦДІАК. – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 51. – 43 арк.

I. Basenko

CHARACTERISTICS OF DAILY SOCIOPOLITICAL KYIV NEWSPAPERS BASED ON CENSORIAL REPORTS (1907–1916)

The article examines evolution of daily Kyiv newspapers during the interrevolutionary period of the Russian Empire. The author performs a complex source study, exploring the press of Kyiv in its variety of core views and languages.

Keywords: daily Kyiv newspapers, censorship, the Russian Empire, interrevolutionary period, the First world war.

Матеріал надійшов 05.03.2013.

УДК 947.7.082.4

Хом'як О. В.

ГАЛИЦЬКЕ БРАТСТВО КОЛИШНІХ ВОЯКІВ ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ: ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття присвячена діяльності Галицького братства колишніх вояків дивізії Ваффен СС «Галичина» в Україні. Залучаючи неопубліковані архівні джерела, інтерв'ю з дивізійниками та офіційні видання Братства, авторка визначає й аналізує діапазон інформативних заходів та церемоній ушанування пам'яті.

Ключові слова: Галицьке братство, дивізія «Галичина», вшанування пам'яті, меморіальні практики, місця пам'яті.

Розпад Радянського Союзу став поштовхом не лише до початку переосмислення/переписування історії, а й до активної діяльності ветеранських організацій, яка ще за кілька років до того була б неможливою. Серед інших, колишні вояки 14 гренадерської дивізії Ваффен

СС «Галичина» створили Галицьке братство колишніх вояків Першої Української дивізії Української національної армії (I УД УНА) – відповідно до останньої офіційної назви. У статті вживаємо скорочену назву – дивізія «Галичина».